

Вітаємо ювіляра – бібліотекознавця і книгознавця Таїсію Іванівну Ківшар

30 жовтня 2007 року виповнилось 60 років українському бібліотекознавцю і книгознавцю, доктору історичних наук, професору, заслуженому працівнику культури України Таїсії Іванівні Ківшар.

Вона народилась 1947 року в селищі міського типу Якимівка Запорізької області в родині службовців. Після здобуття середньої освіти у 1965 році вступила на книгознавче відділення Харківського державного інституту культури – єдиного на той час в Україні вищого навчального закладу, що забезпечував сферу культури кваліфікованими фахівцями і був фундатором вітчизняної бібліотекознавчої та книгознавчої освіти, в якому тоді викладали провідні вітчизняні вчені: Н. Я. Фрідьєва, І. Я. Каганов, І. І. Корнейчик, В. Т. Витязков, Є. П. Тамм. Здобувши кваліфікацію книгознавця і бібліографа, у 1969 році трудову діяльність розпочала на посаді товарознавця-книгознавця Запорізької обласної контори книжкової торгівлі. Практична робота сприяла формуванню наукового інтересу щодо удосконалення інформаційно-бібліографічного забезпечення фахівців галузі. На початку наукової діяльності Т. І. Ківшар зосередилась на узагальненні практичного досвіду, який вона висвітлювала на сторінках всесоюзних та республіканських періодичних видань. у 1973 році Державний комітет у справах видавництва, поліграфії та книжкової торгівлі України направив її до цільової стаціонарної аспірантури Московського поліграфічного інституту за спеціальністю «книгознавство». Навчання проходило на кафедрах редагування та книжкової торгівлі, у провідних фахівців книгознавчої галузі (А. Г. Шигал, О. О. Говоров, М. Г. Малихін, Ф. О. Кузін, Л. М. Кастрюліна, О. В. Шлюпер, Б. Г. Тяпкін, В. О. Осіпов, А. О. Беловіцька, О. А. Гречихін).

У 1979 році в Московському поліграфічному інституті Т. І. Ківшар захистила кандидатську дисертацію «Розвиток книговидавничої справи Української РСР (1946–1970 рр.)».

Після закінчення аспірантури Таїсія Іванівна за направленням у 1976–1980 роках працювала в одному з підрозділів Державного комітету у справах поліграфії, видавництва та книжкової торгівлі України – Українському об'єднанні книжкової торгівлі «Укркнизі» на посаді інспектора відділу організації книжкової торгівлі, де вивчала основні принципи та методи організації вітчизняного книгорозповсюдження, узагальнюючи цей досвід.

З 1980 року Т. І. Ківшар за конкурсом була обрана на посаду викладача кафедри бібліотекознавства Київського державного інституту культури, де майже за чверть століття пройшла шлях від викладача до провідного професора, завідувача кафедри до часу її ліквідації у 2003 році, сформувалась як досконалий педагог і наполегливий дослідник. У процесі викладацької діяльності вона читала профільюючі бібліотекознавчі навчальні курси «Організація та управління бібліотечною справою», «Бібліотекознавство», «Історія бібліотечної справи світу», «Історія бібліотечної справи України», «Бібліотечне джерелознавство», розробляла навчальні та робочі програми цих курсів, оновлюючи їх відповідно до розвитку історичної та бібліотекознавчої думки з урахуванням власних концептуальних засад, здійснювала

керівництво курсовими і дипломними роботами студентів, студентськими науковими гуртками, виступала з доповідями на українських та зарубіжних наукових конференціях. У 1988 році отримала вчене звання доцента, а у 1996 – професора кафедри бібліотекознавства. Свій книгознавчий потенціал вона реалізовувала при викладанні дисципліни книгознавчого циклу, працюючи за сумісництвом доцентом, пізніше професором кафедри організації видавничої справи, поліграфії та книгорозповсюдження Національного технічного університету України «КПІ» з 1992 по 2003 рік.

Наукові інтереси Т. І. Ківшар зосередились на вивченні методологічних аспектів історії бібліотечної справи України, її взаємозв'язків з книжковою справою, соціальної функції бібліотек.

Дослідниця провела значну пошукову роботу з історії створення Національної бібліотеки України, ґрунтовно проаналізувавши діяльність першого державного органу керівництва бібліотечною справою в Україні – Бібліотечно-архівного відділу Міністерства народної освіти УНР, підготовлених ним законопроектів про заснування Національної бібліотеки Української держави, а також висвітлила роль Олександра Грушевського у розробленні цих документів.

У 90-х роках ХХ ст., коли особливо усвідомлювалась потреба українського суспільства в концептуальних ідеях, теоріях, які б гармонійно увійшли у контекст пошуків методології, а також постала необхідність визначення цінності наукового доробку українських вчених та бібліотекознавців для розвитку бібліотекознавчої думки, Т. І. Ківшар розпочала вивчення наукової спадщини діячів бібліотечної справи, визначних особистостей, вчених, в доробку яких були й праці бібліотекознавчої проблематики, проте з різних причин не знайшли об'єктивного висвітлення, були замовчувані чи незаслужено забуті. Дослідниця на основі виявлених нею документів і матеріалів написала низку статей щодо бібліологічного доробку таких визначних українських діячів, як Симон Петлюра, Олександр Грушевський, Іван Стешенко, Софія Русова, а також бібліотекознавців і книгознавців – Юрія Меженка, Степана Сірополка, Левка Биковського, Ярослава Стешенка, Василя Короліва-Старого. Ці дослідження сприяли подальшому розвитку української бібліотекознавчої біографістики.

Особлива увага Т. І. Ківшар була зосереджена на реконструкції наукової біографії визначного українського бібліотекознавця, книгознавця і бібліографознавця Степана Сірополка – автора першого україномовного підручника з бібліотекознавства, чий науковий доробок за радянської доби був вилучений із наукового вжитку на його батьківщині, але який не лише не втрапив значення з плином часу, а становить ґрунтовні підвалини вітчизняного бібліотекознавства. Цьому значною мірою сприяла її участь у безоплатному переданні великого приватного архіву унікальних документів з історії України та української культури кінця ХІХ – 1-ої половини ХХ століття та рукописів праць і особистої бібліотеки Степана Сірополка (близько 5 тис. назв) в Україну. Коли у 1993-95 роках Т. І. Ківшар неодноразово виїжджала до Праги для вивчення документів архі-

вів і бібліотек, пов'язаних з книжковою діяльністю української еміграції, то їй вдалося переконати доньку С. Сірополка Олександрю, яка ретельно зберігала родинний архів та бібліотеку, про значно більшу доцільність передання їх не у Францію до Української бібліотеки ім. Симона Петлюри в Парижі, як вона планувала, а саме в Україну. Після смерті О. Сірополко, у 1997 році, Т. І. Ківшар як експерт Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей разом зі співробітниками Посольства України в Чеській Республіці брала участь в організації та перевезенні в Україну особистого архіву та бібліотеки Степана Сірополка для постійного їх зберігання в Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України та Національній парламентській бібліотеці України, де вони стали доступними вітчизняним науковцям.

Зокрема, документи цієї колекції сприяли вивченню, доповненню та уточненню біографій багатьох діячів національної науки і культури, визначних українців, дослідженню їхньої епістолярної спадщини, серед яких і Леся Петлюра. Основні відомості про її життя і діяльність було введено Т. І. Ківшар у науковий обіг в Україні та поза її межами.

Багаторічне вивчення різних аспектів українського книговидання та книгопоширення дало змогу Т. І. Ківшар здійснити комплексне монографічне дослідження «Український книжковий рух як історичне явище (1917–1923 рр.)», ґрунтовну джерельну базу якого становлять переважно архівні документи та літературні джерела, що стали доступними після відкриття радянських спецсховищ архівів і бібліотек в Україні, а також матеріали приватних і державних архівів та інформаційних установ Чехії. Реконструкція історії українського книжкового руху в період Української національно-демократичної революції та національного державотворення (1917–1923) сприяла розробленню нової історико-книгознавчої концепції у вивченні книговидання та книгорозповсюдження як цілісного соціокультурного явища, що формує духовну культуру шляхом створення національного інформаційного середовища на етнічних землях та поза їх межами.

Крім історичних аспектів Т. І. Ківшар у своїх дослідженнях також аналізувала питання сучасної бібліотечної справи, висвітлюючи проблеми взаємовідносин між органами законодавчої та виконавчої влади і бібліотеками, розглядаючи проблеми бібліотечного законодавства в Україні, продовжуючи вивчення соціальних функцій бібліотеки, зумовлених особливостями суспільного розвитку для збереження стабільного функціонування та якісного удосконалення бібліотеки в системі закладів соціальної комунікації.

Наприкінці 90-х років, коли усвідомлювалась необхідність організації підготовки фахівців книжкової справи, Т. І. Ківшар була ініціатором створення кафедри книгознавства та видавничої діяльності в КНУКіМ. Вона розробила перший навчальний план для підготовки книгознавців, складеного з урахуванням міжнародного досвіду, в якому передбачалось надання фундаментальної гуманітарної освіти у поєднанні з освоєнням новітніх інформаційних технологій у галузі книговидання та книгорозповсюдження.

Заслуги Т. І. Ківшар у підготовці фахівців були відзначені тим, що Головна вчена рада КНУКіМ у 1999 році присвоїла їй звання Почесного професора Київського національного університету культури і мистецтв.

На початку ХХІ століття сталися зміни у змісті та організації підготовки працівників бібліотек, у бібліотечній про-

фесії, що було зумовлено посиленням та підвищенням ролі бібліотек у забезпеченні доступу до світових інформаційних ресурсів. З огляду на роль бібліотек в інформатизації суспільства відбувалась перебудова навчального процесу на кафедрі бібліотекознавства у 2000–2003 роках, яку очолювала Т. І. Ківшар. Кафедрою було розроблено новий навчальний план за спеціальністю «Бібліотекознавець – менеджер бібліотечно-інформаційних систем і технологій», яким передбачалась фундаментальна підготовка фахівців, обізнаних з менеджерською і маркетинговою діяльністю, основами фінансів, технологічними процесами, особливостями комплектування і збереження фондів, каталогізацією в автоматизованому режимі, застосуванням сучасних технологій для задоволення інформаційних потреб користувачів. Викладачами кафедри, аспірантами та студентами здійснювалось дослідження комплексної наукової теми «Бібліотечна Україна», вивчалися основні напрями і тенденції розвитку вітчизняної бібліотечної справи та бібліотекознавства, в тому числі й замовчувані сторінки історії, наукові праці незаслужено забутих і реабілітованих бібліотекознавців, здійснювалась підготовка підручників, навчальних посібників та хрестоматій з бібліотекознавчих дисциплін. Високий науковий рівень кафедри став підставою для визнання її ВАК України однією з провідних наукових установ для атестації дисертаційних досліджень в галузі книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства. Але 2003 р. чергова реорганізація у КНУКіМ, не зважаючи на великий науковий потенціал кафедри бібліотекознавства, призвела до ліквідації її як самостійної одиниці.

В той же час, усвідомлюючи необхідність підготовки фахівців для галузевих бібліотек, зокрема освітянських і шкільних, Т. І. Ківшар стала одним з ініціаторів відкриття у 2003 р. спеціальності «Учитель української мови і літератури-бібліотекар» у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова. Вона брала участь у розробленні навчального плану нової спеціальності та навчально-методичного забезпечення і кілька років викладала курс «Бібліотекознавство», що відображав сучасну специфіку бібліотечної науки і практики.

Т. І. Ківшар входила до складу робочої групи Міністерства освіти і науки України, утвореної при КНУКіМ із книгознавців, бібліотекознавців та бібліографознавців, з розроблення державного Стандарту вищої освіти освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» за спеціальністю 6.020102 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографія», яка запропонувала для обговорення проект цього документа, спрямований на інтеграційний напрям підготовки інформаційних фахівців.

У науково-педагогічній діяльності Т. І. Ківшар одночасно з навчанням студентів здійснювала підготовку наукових кадрів у галузі книгознавства і бібліотекознавства, зокрема здійснювала керівництво кандидатськими дисертаціями.

З 2002 року важливою складовою наукової та науково-педагогічної діяльності Т. І. Ківшар є робота в Експертній раді з історичних наук ВАК України.

Активну громадську діяльність здійснювала Таїсія Іванівна як експерт Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей при Кабінеті Міністрів України. Як керівник секції «Історія книжкової і бібліотечної справи» Української бібліотечної асоціації (УБА) вона проводила науково-практичні конференції з історії вітчизняних бібліотек, що активізували регіональні дослідження цього спрямування, а також круглих столів,

присвячених співпраці українських і зарубіжних бібліотек, представляла УБА на міжнародних наукових конференціях у Амстердамі, Мюнхені, Празі. Разом з іншими членами УБА сприяла удосконаленню бібліотечного законодавства, зокрема, брала участь у підготовці матеріалів до слухань у Комітеті з питань культури та духовності Верховної Ради України щодо внесення змін та доповнень до Закону України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» (1995), які було враховано Верховною Радою України при підготовці Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (2000).

Т. І. Ківшар є членом редколегій часописів «Бібліотечна планета», «Вісник КНУКіМ» (Серія історичні науки), наукового збірника «Українська біографістика», видань УБА «Бібліотека. Інформація. Суспільство», «Професійний бібліотечний рух: назустріч змінам бібліотечно-інформаційного середовища» тощо.

За вагомий особистий внесок у розвиток культури України та за значні досягнення у професійній діяльності, багаторічну сумлінну працю Указом Президента України у травні 2004 року Т. І. Ківшар було присвоєно почесне звання «Заслужений працівник культури України», її нагороджено грамотами та відзначено подяками Міністерства культури і мистецтв, Київського міського голови.

З 2004 року Т. І. Ківшар працює на посаді старшого наукового співробітника інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, де продовжує дослідження в галузі методологічних проблем історії бібліотечної справи України, зокрема регіонального аспекту вивчення історії бібліотечної справи України в роки Другої світової війни, джерельної бази бібліотечнознавчої біографістики, вивчаючи бібліотечнознавчий доробок Івана Огієнка, Степана Сірополка, Дмитра Балики, Надії Фрідьєвої, Бориса Боровича, Віри Шенфінкель, Івана Вугмана. Вона упорядкувала збірник документів і матеріалів про життєвий та творчий шлях С. З. Заремби, написавши вступну статтю та уклавши бібліографію праць українсько-го історика, який передчасно пішов із життя, а також є ав-

тором біографічного нариса про історика та археолога С. М. Ляшко. Як досвідчений науковець вона здійснювала наукове редагування монографічних досліджень з різних аспектів книжкової справи. Вона є керівником наукового російсько-українського проекту «Російсько-українські культурні зв'язки: біографічний аспект», присвяченого дослідженню біографій визначних вчених, громадських і політичних діячів, а також науковим редактором проекту «Українці у світі», в якому йдеться про основні біографічні відомості українців, які вплинули на розвиток світової цивілізації. За результатами праці в інституті біографічних досліджень НБУВ Т. І. Ківшар нагороджено Почесною грамотою Президії НАН України.

Наукова діяльність Т. І. Ківшар сприяла розвитку історії і теорії бібліотечної та книжкової справи України розробленням теоретичних аспектів вітчизняної книжкової справи, висвітленням забутих імен науковців, доповненням сторінки історії української книжності, розширенням переліку наукових спеціальностей, спрямованих на розвиток української історичної науки. Повернення архіву та особистої бібліотеки С. Сірополка в Україну сприяло поповненню вітчизняної архівної та книжкової спадщини, виконанню державної програми «Повернуті імена».

Багаторічна освітньо-педагогічна праця Таїсії Іванівни сприяла підготовці практичних працівників, які успішно працюють у галузі бібліотекознавства та книгознавства в Україні та за її межами.

Усі ми, її колеги та друзі, хочемо відзначити, що своїм науковим досягненням та педагогічним успіхам Таїсія Іванівна зобов'язана не лише природному таланту та цілеспрямованістю, а й таким якостям її характеру, як небайдужість, працелюбність, порядність і доброзичливість. Таїсія Іванівна завжди сповнена енергії, творчих планів та задумів.

Вітаючи Таїсію Іванівну з ювілеєм, від щирого серця бажаємо нашій колезі доброго здоров'я, подальших успіхів у її науковій та громадській діяльності, реалізації усіх її творчих планів.